ciók, gondolatfoszlányok, benyomások, asszociációk, emléktöredékek, nosztalgikus vágyakozások kusza, ötletszerű együttese: tökéletes vizuális leképezése a kortársaink többségét uraló teljes belső széttöredezettségnek. Amikor egy tárlatvezetés keretén belül az egyik művet – egy sörösüvegekből, egyéb banális tárgyakból álló alkotmányt – hangszernek nevezi az egyik illetékes, leginkább ködösítésnek nevezhető „magyarázatok" hozzátoldásával, akkor eszünkbe jut Marcel Duchamp hokedlira állított biciklikereke és a híres dadaista mondás, miszerint „mindenki művész". Ebben megpillanthatjuk annak a tradicionális felfogásnak a paródiáját, miszerint a középkorban nem vált szét kézművesség és művészi tevékenység, vagyis aki alkotó tevékenységet folytatott, egyúttal művész is volt. E modern „művek" kapcsán nyilvánvalóan semmilyen transzcendens célról vagy a „saját természet" ideáját szem előtt tartó törekvésről nincs szó. A dadaizmus a teljes, végletes szétaprózódás művészete, valójában a művészet vége, s ilyen „minőségében" szimbolikus jelenség: a maximális kaotizáltság, atomizáltság területe, a szélsőségesen individualista ember megnyilvánulási formája, ahol sem az egyes művek alkotóelemei között, sem a különböző művek között egyenként, sem pedig az alkotók és műveik között nincsen semmilyen szerves koherencia. Bárki létrehozhat dadaista művet, ha otthon *ad hoc* módon összerak néhány tárgyat, majd a rögtönzött installációt körülbástyázza álintellektuális, modern értelmiségi okoskodással. Ilyen „mű" mellesleg bárhol, bármikor elkészíthető – valójában dadaista nyersanyag az egész világ.

A dadaizmus tárgya bármi lehet, ha az „alkotó" birtokolja az ehhez szükséges kellően liberális művészi és világnézeti alapállást. A kiállítás megmutatta, hogy ez az avantgárd irányzat ma is felhasználható ideológiai célokra: az „Izraeli drón a Hortobágy felett" című kép – mint kiderült – az úgynevezett antiszemita összeesküvéselméleteket és a háttérhatalmat tételezőket kívánta karikírozni, „művészi" pellengérre állítani, megfelelő gúnyelemekkel alátámasztva (az elgyötört magyarságot jelképező ló, amely a gémeskútnak sem tud örülni, felette a drónnal). A dadaizmus ilyen célra való újrahasznosítása nem okozhat nagy meglepetést. Értelmet, célt visznek a céltalanságba, értelmetlenségbe: lám, leleplezi magát a nagy határátlépő, pontosabban az annak pózában tetszelgő álművészeti mozgalom.

Ha az imént említett ideológiai vetülettől el is tekintünk, világosan látszik a lényeg: a posztmodern kor dadaizmusa annyi tartalommal sem képes magát feltölteni, amennyit annak idején Tzara és a többiek felmutattak. Szó nincs szintáttörésről, a formai béklyóktól való pozitív eloldottságról, éppen ellenkezőleg: a dologiságba, a tárgyiasság kuszaságába való végleges és végérvényes belebonyolódással szembesülünk, aminek pozitív hozadéka az lehet, hogy ha valaki az igazságkeresés útjának elején jár, bizton tudhatja: errefelé kár keresnie.

M. P.

VÖLSUNGA SAGA
EGILS SAGA
122 és 264 oldal (Budapest, 2015, Corvina Kiadó)

Az elmúlt évtizedekben Magyarországon megjelent óskandináv szövegek, északi irodalommal, történelemmel, mitológiával kapcsolatos könyvek jelentős része a 2012-ben elhunyt Bernáth István nevéhez fűződik, aki a téma legnagyobb magyar szakértőjének számít. Bernáth először 2005-ben, majd 2011-ben megjelent könyve, a *Skandináv mitológia* fontos mű e területen, de szövegfordításai, tanulmányai, vagy éppen az izlandi nyelvtanról szóló munkája is egyedülálló. A Corvina Kiadó elhatározta, hogy a neves skandinavisztikus előtt tisztelegve kiadja Bernáth óizlandi szövegfordítá-

sait. Ő volt az egyetlen, aki ezeket a történeteket eredetiből fordította és rengeteg kézirat maradt utána. Eddig két kötet jelent meg a sorozatban, a *Völsunga* és az *Egils Saga*.

A *saga* kifejezésről érdemes tudni, hogy a „mondani", „elmondani" igéből képzett főnév, valamilyen „elmondott dolog" értendő alatta, ám értelmezési köre hamar kiszélesedett, s a „történet", „történelem" jelentéssel bővült. A *sagák*, a *saga*-irodalom a legértékesebb európai források közé tartoznak, melyek négy fő csoportja közül az úgynevezett „izlandi *sagák*" vagy „nemzetség-*sagák*" világát eleveníti fel ez a két kötet. Keletkezésük ideje az 1230 *(Egils)* illetve az 1250 *(Völsunga)* körüli időszakra tehető, az előbbi esetében jóval több, mint 200 évvel a főhős, Egil halála után. Ekkorra már kikristályosodtak a történetek, kellő időbeni távolságban volt a szerző a lejegyzett szövegektől, aki jól ismerte a helyszíneket (Izland, Norvégia, Anglia, Baltikum), Egil környezetét, életét és a csaták lefolyását, helyszíneit is.

Sigurd és Regin kardkovácsolás közben

Az Egil Skallagrímsson életét elbeszélő, magyarra lefordított szöveg szerzőjének neve nem ismert, ám megpróbálták már neves óizlandi szerzőknek, például az ismert történetírónak, Snorri Sturlusonnak tulajdonítani, aki apai ágon egyébként Egil leszármazottja. Akár így van, akár nem, valójában nem a dolog történeti vonatkozása a lényeges (legfeljebb a téma kutatóinak), hanem az a világ és világszemlélet, amelyet e történeteken keresztül megismerhetünk.

A *Völsunga Saga* Völsung király elődeinek és leszármazottainak történetét mutatja be. E nemzetség legfontosabb alakja Sigurð, a rendkívüli képességekkel megáldott férfiú, aki igazi hőssszá növi ki magát a történések során. A kapcsolat a német mondavilág Siegfriedjével egyértelmű; Fáfnir sárkánykígyó megölése, Sigurð Brynhild iránti szerelme, házassága Guðrúnnal, és a további események mind ismert epizódok az északi és a germán hősmondavilágból.

E történetek egy olyan ember képét rajzolják fel előttünk, amely – sajnálattal mondhatjuk – úgyszólván teljesen kiveszett Európából. A kontraszt különös élességgel rajzolódik ki, mivel Skandinávia őseiről van szó, s tudjuk, hogy a mai Észak-Európa rendkívüli távolságra került egykori atyáitól. Egészen nagy csodának kellene bekövetkeznie ahhoz, hogy ez a szellem feltámadjon észak tévúton járó mai fiaiban, akik már nem hallják Óðin szavát; a mágia, a háborúk és a bölcsesség istene nem jár közöttük, és Thór sem dönti el a csaták kimenetelét kalapácsával. Pedig bőven lenne dolga az elszabadult, elementáris erőket szimbolizáló óriások fejének szétzúzásával.

E *sagák* egy primordialitás-közeli embert állítanak elénk; annak az embernek a körvonalait láthatjuk, aki egykor Európa megszületésénél működött közre aktív tetteivel, s amely tettek egyfajta archetípusát képezik a mindig is az aktivitást, a cselekvést mint hajtóerőt képviselő európai ember benső attitűdjének. A *kontemplációval* szemben az aktivitást preferáló, pontosabban a kontemplációt is a *tett*en keresztül megélő európai ember sziluettje ez, ami oly elevenen bontakozik ki e történetekben. Amikor Sigurð

történetét olvassuk, kalandjait a különböző erőket és minőségeket szimbolizáló lényekkel, kiviláglik, hogy nem a földi az egyetlen szféra, ahol az események zajlanak. A *Völsunga Saga*ban a történeti sík beleolvad a mitikus síkba, olyannyira, hogy a kettőt nem lehet egymástól elválasztani, s aki meg akarja érteni az olvasottakat, annak megfelelően kell tudni érteni és értelmezni a mitikus szintet. Vagyis helyét a történeti szint felett kell megállapítani. E két szféra, vagyis a mitikus és a történeti összeolvadása, „kibogozhatatlansága" – kibogozásának nem is volna semmi értelme – jelzi az ember kapcsolatát a fensőbb síkokkal, ad számunkra láthatatlan útmutatót az ember isteni, égi származásáról.

Sigurd megöli a sárkányt
(A 12. századi hylestad-i dongatemplom faragott kapujának fennmaradt díszítései)

Az *Egils Saga* hőse, Egil, valójában emblematikus alakja az északi embernek, egymaga szimbolizálja azt a karaktert, amely benépesítette Skandináviát, majd – többek között – Izland szigetét, ahol a *saga* sok fontos epizódja játszódik. A káosz kozmosszá alakításának kitűnő példája Izland benépesítése – keménység, szívósság, konokság, kitartás szükségeltetett hozzá –, mégis, Amerika földjének európai felfedezéséhez képest – amihez gyakran hasonlítják – eltérő vonásai is szembeszökőek. Izland normann betelepítői nem találkoztak a kietlen szigeten más népekkel, nem kellett senkit kiirtani, s ily módon formálhatták az új földet a maguk képére. Az északi emberek korábbi otthonukból magukkal vitték hitüket, isteneik panteonját, szokásaikat, vagyis a maguk univerzumát élték Izlandon is.

Érvényes megállapítás, hogy egy adott föld visszatükrözi lakóinak lelkületét, nemcsak a külső, de belső életét is, világfelfogását, kozmosz- és létszemléletét. Ha vetünk egy pillantást Izland jobbára terméketlen, sziklákkal borított felszínére, akkor az északi ember, Egil kemény arcélét is megpillantottuk. Ugyanakkor a megfelelő alkalmakkor a zord harcosokból is fel-feltör, ami addig szunnyadt – akárcsak a gejzírek Izland földje alól.

Mai szemmel rendkívül egyszerűnek, durvának, bárdolatlannak tűnhet az az élet, ami az *Egils Saga* lapjain olvasható, de az archaikus/tradicionális, s ezen belül is a normann ember értékrendje semmiben sem hasonlítható össze a maival. Azon a vidéken a becsület, az erő kiemelten fontos érték volt, s a gyengeség kevéssé tolerálható. Manapság nehéz elképzelni, hogy egy anya nem sajnálja, amikor megölik a gyermekét, ha az gyengének bizonyul, sőt, akár maga teszi meg ezt, hiszen szégyen egy gyenge fiúgyermek. Azonban egy olyan világ, ahol az ember szemtől szemben áll a léttel, a lét kihívásaival, s ez a lét nem terített asztallal, hanem vasököllel fogadja, ott sziklakeménynek kell lenni, s a bizonytalanság, renyheség nem megbocsátható. Az északi ember szellemi élete, istenségei is megjelenítik ezt a rendíthetetlenséget, rettenthetetlenséget.

Az északi tájjal összhangban nem találkozhatunk e műben Egil és a *saga* többi szereplőjének bonyolult jellemábrázolásával, ugyanakkor bizonyos tulajdonságok, belső vonások kidomborítása világosan megmutatja, hogy milyen

értékrend mentén éltek az Egilhez hasonló harcosok, akik emellett kereskedők és rablók, fosztogatók is voltak. Egil ugyan rettentő erejű férfiú volt, aki sok embert megölt, emellett *skáld* is volt, költő, aki életének minden fontos eseményét versben fogalmazta meg (e ponton a kard és a toll együttes útjának ideája is felismerhető). Egil versei között kiemelten fontos az a monumentális költemény, amelyet a fia halála felett érzett fájdalom íratott meg e keményszívű északi bárddal. Egil dicső harcokat megéneklő versei mellett vannak olyan művei is, amelyekben megjelenik a szépség mint érték.

E háborúskodásokban, harcokban gazdag világban a legfontosabb érték az erő volt, a rettenthetetlenség, a bátorság, az állhatatosság, ugyanakkor a becsület, a hűség, az adott szó tisztelete. Ezeknek a tulajdonságoknak az árja *éthosz*hoz való kapcsolódása nem igényel megerősítést. Azon harcosok számára, akikről az *Egils Saga* is szól, a halált megvető bátorság, a halállal való szembenézés, bármikor, bárkivel szemben is, továbbá a becsület megvédelmezése, sokkal többet ér, mint a hitványságban leélt élet. Benne van ebben az *éthosz*ban az *amor fati*, a sors szeretete, egyúttal az a hit, sőt, bizonyosság, hogy a méltó (harcos) életet élt férfiú a hősök Paradicsomában nyeri el jutalmát. Bizony, ez nem a „legfőbb érték az ember" langyos, álhumanista, modern lózungja, s ennek megfelelően, aki csalárdsággal, szószegéssel, árulással, ármánykodással, intrikával élt, az halállal lakolt.

Akkoriban egyes nőkben is olyan hősiesség mutatkozott, ami ma a férfiak többségénél is teljességgel elképzelhetetlen. Elég felidézni Signý esetét a *Völsunga Saga*ból, aki önként vetette magát a tűzbe az apját, Völsungot és testvéreit meggyilkoló, gyűlölt Siggeir király mellé. Lényeges elem, hogy mind Egil, mind más harcosok számára fontos volt a vagyon, a gazdagság kérdése, s a prózai részekből, de a versek alapján is kitűnik, hogy egy-egy igazságtalanul meg nem kapott összeg vagy váltságdíj kapcsán képes volt komoly kedélyállapot-zuhanást megélni a főhős. A vagyon kérdése nyilvánvalóan szoros összefüggésben van a hatalom, a tekintély, a befolyás, a harcokban való sikeresség fogalmaival, de legalább ennyire lényeges, hogy a jogos „juss" elnyerésének, ezen keresztül a „jog" fogalmának már-már mitikus átlényegülését érhetjük tetten.

Észak egyszerű, kemény fiai nem úgy befolyásolták, alakították Európa szellemi, kulturális életét, történelmét, ahogyan a rómaiak, a germánok vagy a franciák, hanem sokszor barbárságként érzékelhető, fosztogatásokban, rablásokban is megnyilvánuló tettekkel, már-már *ksatrija*i harcossággal, vagy a természet – nem panteista – megistenülésében is megnyilvánuló szellemiséggel, ami Európa arculatának megformálásához komor, büszke színekkel járult hozzá. Ha Itália a római törvényekkel és *éthos*szal, Germánia a teuton/porosz szellemmel és a filozófiával, Franciaország egekbe törő katedrálisokkal szolgálta az égieket, akkor észak szikár, kérges fiai a hatalmas, komor, fenséges hegyekkel szimbolizálható akarattal és erővel, mint a férfiúi becsület és sztoikus kitartás allegorikus szobrai jelennek meg az archaikus Európa panteonjában.

M. P.

Ciro Guerra
A KÍGYÓ ÖLELÉSE
Misztikus dráma, 125 perc (2015, Buffalo Films)

„Minden növény, minden fa, minden virág
tele van bölcsességgel.
Soha ne felejtsétek el, kik vagytok és honnan jöttetek!
Ne hagyjátok, hogy elhalkuljon a dalunk."

Felettébb izgalmas és lélekemelő az az állapot, amikor az embernek úgy van lehetősége foglal-